

тики, реалізації завдань європейської та євроатлантичної інтеграції, принципів двосторонніх відносин України з провідними країнами світу та міжнародні механізми гарантування безпеки. Цей закон також має врегулювати принципи і правила політичного розгляду стратегічних питань національного розвитку політичними силами в Парламенті, запропонувати механізми практичної реалізації узгоджених цілей забезпечення національної безпеки і оборони в рамках стосунків між коаліцією та опозицією у Верховній Раді України, закріпити дієві механізми парламентського контролю та контролю опозиції за діями влади в секторі безпеки.

До **подальших наукових розвідок** з даної проблеми потрібно віднести: дослідження ролі і місця гілок влади в забезпеченні соціальної безпеки із врахуванням регіональних аспектів; розробка та наукове обґрунтування системи заходів щодо визначення критеріїв рівня і глибини соціальної безпеки в державі; розробка та узагальнення системи показників соціальної безпеки в Україні.

Література:

1. Політологія / А. Колодій, Л. Климанська, Я. Космина, В. Харченко. – 2-е вид., перероб. та доп. – К.: Ельга, Нака-Центр, 2003. – С. 367-430.
2. Шляхтун П. Політологія. – К., 2002. – С. 247.
3. Губенко Д. Слабкі місця // Український тиждень. – № 35 (96). – С. 26-27.

*Хочь І. Х., Інститут держави і права
ім. В. М. Корецького*

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ ТА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Рассматривается понятие информационных ресурсов политической власти (сущность, инфраструктура, наполнение) в контексте становления информационного общества в Украине и государственной политики в сфере информатизации.

The concept of information resources of the political power (essence, an infrastructure, filling) in a context of formation of an information society in Ukraine and a state policy in information sphere is considered.

Розвиток інформаційного суспільства, який відбувається і в Україні, означає не тільки впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій практично у всі сфери людсько-

го життя. Це впровадження спричиняє суттєву перебудову, або трансформацію традиційних суспільних відносин, способу життєдіяльності людини, звичних соціальних інститутів. Не обходить цей процес і політичну владу, яка вимушена не тільки пристосовуватись до нових вимог і запитів суспільства, але й отримує нові можливості та ресурси у здійсненні ефективної політики.

Проблеми трансформації політичної влади в умовах становлення інформаційного суспільства та державної інформаційної політики вже стали предметом уваги українських науковців. Так, загальні питання становлення інформаційного суспільства в Україні у контексті політологічного аналізу досліджують О. Григор, В. Даніліян, О. Дубас, Д. Дюжев, Є. Калашнюк, А. Колодюк, В. Недбай, А. Шинкарук; феномен інформаційної влади – М. Карашук; проблеми електронного урядування – О. Смельяненко; питання інформаційної політики – І. Кисарець, Г. Несвіт, О. Старіш; вплив інфокомунікаційних технологій на політичну модернізацію – В. Коляденко. Разом з тим, можна відзначити, що низка конкретних питань, пов'язаних з процесами модернізації політичної влади в умовах становлення інформаційного суспільства, залишається поки що малодослідженими, або навіть не поставленими. До них, зокрема, відноситься і питання інформаційних ресурсів політичної влади.

Метою цієї статті є осмислення феномену інформаційних ресурсів політичної влади в контексті аналізу державної інформаційної політики в Україні.

Згідно реляціоністському визначенню, влада розуміється як взаємодія її суб'єкта та об'єкта, за якого суб'єкт за допомогою певних засобів контролює об'єкт. Таке розуміння влади дозволяє розкрити її структуру, поєднати в одне ціле різні її характеристики. Основними компонентами влади є при цьому її суб'єкт, об'єкт, засоби (ресурси) і процес, який зрушує всі її елементи і характеризується механізмом і засобами взаємодії між партнерами [8].

Найважливішою соціальною причиною підкорення одних людей іншим є нерівномірний розподіл ресурсів влади. Це поняття використовується в широкому і у вузькому значеннях. У широкому значенні ресурсами влади вважають «все те, що індивід або група можуть використати для впливу на інших» (Р. Даль). Тут поєднуються і власні якості суб'єкта влади, і певні властивості об'єкта, і сприятлива для суб'єкта ситуація, а також матеріальні та інші засоби впливу. Більш прийнятним здається вузьке значення по-

няття «ресурси влади» – це всі засоби, зазвичай матеріалізовані, використання яких забезпечує вплив суб'єкта на об'єкт влади. Ресурси можуть використовуватися для заохочення, покарання або переконання підлеглих.

Так, згідно теорії «соціального обміну» (П. Блау і Дж. Хоманс), в основі влади – нерівномірний розподіл дефіцитних ресурсів. Люди, які не мають ресурсів, отримують їх в обмін на виконання розпоряджень тих, хто їх має. Тим самим вони потрапляють у залежність від інших і підкорюються їм.

Ресурси влади досить різноманітні, і існує декілька їх класифікацій. Так, згідно А. Етціоні, вони поділяються на утилітарні, примусові і нормативні [10, р. 651]. Утилітарні ресурси – це матеріальні та інші соціальні блага, пов'язані з буденними інтересами людей. За їх допомогою державна влада може купляти не тільки окремих політиків, але й цілі прошарки населення. Ці ресурси використовуються як для заохочення, так і для покарання. В якості примусових ресурсів зазвичай виступають заходи адміністративного покарання, що використовуються в тих випадках, коли не спрацьовують ресурси утилітарні (судове переслідування тощо). Нормативні ресурси – це засоби впливу на внутрішній світ, ціннісні орієнтації і норми поведінки людини. Вони покликані переконати підлеглих у спільності інтересів керівника та виконавців, забезпечити схвалення дій суб'єкта влади, сприйняття його вимог.

Поширеною є також класифікація ресурсів влади у відповідності з найважливішими сферами її життєдіяльності – на економічні, соціальні, культурно-інформаційні, силові (примусові). Не зупиняючись на інших різновидах, зосередимося на характеристичні культурно-інформаційних ресурсів. Це знання та інформація, а також засоби їх отримання і розповсюдження, інститути науки і освіти, засоби масової інформації тощо. Як зазначає Е. Тоффлер, наприкінці ХХ ст. знання та інформація стають найважливішим ресурсом влади. Вже сьогодні у постіндустріальних країнах «знання, завдяки своїм перевагам – безкінечності, загальнодоступності, демократичності, – підкорили силу і багатство і стали визначальним чинником функціонування влади». Такі традиційні ресурси влади, як сила і багатство, втрачають свій вплив, хоча і не зникають. Справжньої ж влади набувають знання і контроль над інформацією [9, с. 16]. Звичайно, цей процес виявився ще далеко не у всіх країнах світу. Але тенденція підвищення значущості культурно-інформаційних ресурсів як знаряддя влади в сучасному світі є досить виразною.

Слід зазначити у зв'язку з цим, що інформація, безумовно, завжди була важливим ресурсом влади. При цьому її роль як владного ресурсу визначалась – як і у випадку з силою і грошима – нерівномірністю її розподілу в суспільстві, тобто недоступністю чи малодоступністю інформації для об'єкта влади і, відповідно, монополізацією інформації в руках суб'єкта влади. Те, про що пише Е. Тоффлер – це, насправді, не тільки перерозподіл значення різних ресурсів влади, це також перетворення самої влади в силу того, що один з найважливіших її ресурсів – знання та інформація – перестає бути ексклюзивним надбанням влади. Інформація стає загальнодоступною, тому відбувається фактична дифузія влади – вона втрачає монополію на цей ресурс, і має пристосовуватись до ситуації, коли, наприклад, інформаційні ресурси можуть бути використані не тільки в інтересах влади, але й проти неї.

Становлення інформаційного суспільства, пов'язане з бурхливим розвитком інформаційно-телекомунікаційних технологій, надзвичайно загостило проблему опанування інформаційних ресурсів та контролю над ними. Парадокс соціальної комунікації в умовах інформаційної кризи – явище інформаційного «тромбозу», або інформаційного «вибуху» – лавиноподібного зростання обсягів соціоінформації, що супроводжується одночасно інформаційним «голодом» (фізіологічними обмеженнями людини у сприйнятті і переробці інформації і труднощами у виокремленні потрібної інформації із загального потоку).

Таким чином, найактуальнішою і найгострішою у світі стає проблема створення, збереження і ефективного використання інформаційних ресурсів. Відбулось формування ще одного самостійного виду суспільного ресурсу – інформаційного, який дозволяє економити більшість інших ресурсів суспільств. Подальший прогрес суспільства значною мірою пов'язаний сьогодні із вдосконаленням інформаційної інфраструктури, ефективністю формування, розміщення і використання інформаційних ресурсів і продуктів.

Поширення поняття «інформаційного ресурсу суспільства» почалось з виходом книги Г. Р. Громова «Национальные информационные ресурсы: проблемы промышленной эксплуатации» [1]. Виникнення цього поняття було обумовлено зростаючою залежністю промислово розвинених країн від джерел інформації (технічної, економічної, політичної, військової), а також від рівня розвитку і ефективності використання засобів передачі і

переробки інформації. Інформаційні ресурси суспільства можуть бути визначені як накопичені в суспільстві знання, підготовлені для доцільного соціального використання. Відповідно, інформаційні ресурси політичної влади – це знання, формалізовані у вигляді інформаційних систем і забезпечені засобами інформаційно-телекомунікаційного обміну, поширення, збереження і безпеки, що знаходяться під контролем політичної влади і можуть бути використані у процесі державного управління.

Поняття національних інформаційних ресурсів, або інформаційних ресурсів влади, не одразу знайшло своє місце у визначенні інформаційної політики української держави. Одним із перших державних кроків у цій сфері був Указ Президента України від 31 травня 1993 року «Про державну політику інформатизації України». Ним, зокрема, головною державною організацією з проблем інформатизації визначався Кібернетичний центр Академії наук України, якому доручалось, за участю інших державних органів, розробити до 1 грудня 1993 р. Концепцію державної політики інформатизації України та Основні напрями Національної програми інформатизації України.

У розвиток цього Указу 31 серпня 1994 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 605 була створена Міжвідомча рада з питань інформатизації при Кабінеті Міністрів України на чолі з віцепрем'єром України Є. К. Марчуком. Провідним державним органом у сфері інформатизації залишався при цьому Кібернетичний центр НАН України, якому доручалось розробити в шестимісячний термін проект Національної програми інформатизації. Слід зазначити, що поняття «інформаційні ресурси» в цих документах ще не фігурує.

Певна невизначеність, чи навіть непослідовність державної політики інформатизації позначалась на періодичних змінах керівних структур, які мали опікуватися цим напрямком. Першим центральним органом державної влади з питань інформатизації стало Національне агентство з питань інформатизації при Президентові України, Положення про яке було затверджено Указом Президента Л. Кучми 27 травня 1995 р. Практичні питання утворення Національного агентства врегульовувались Постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 1995 р. № 505. Слід зазначити, що серед завдань цього органу вже фігурувало опікування створенням, обслуговуванням і захистом національних (державних) інформаційних систем, мереж і ресурсів.

Указом Президента України від 3 червня 1999 р. було утворено Державний комітет зв'язку та інформатизації України, який об'єднав Національне агентство з питань інформатизації та державний комітет зв'язку, підпорядкувавши новий орган влади Кабінету Міністрів України Указом Президента України 27 серпня 2004 р. Держкомітет був ліквідований, а фактично – перетворений на департамент у складі Міністерства транспорту та зв'язку. Відповідно, у складі цього департаменту діяло управління інформатизації. Нарешті, Постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2008 р. № 272 на базі Державного департаменту з питань зв'язку та інформатизації був утворений Державний комітет інформатизації України (відповідно, сфера зв'язку була зосереджена у підпорядкуванні Міністерства транспорту та зв'язку).

Паралельно організаційним пошукам розвивалась і нормативна база інформатизації та управління інформаційними ресурсами. Так, 4 лютого 1998 року було підписано одразу два Закони – «Про Національну програму інформатизації» та «Про Концепцію Національної програми інформатизації», – які стали на наступні 10 років основними директивними документами у цій сфері. Тут ми знаходимо вже не тільки сухе юридичне визначення поняття «інформаційний ресурс» – «сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо)» [4], але й вагому оцінку значення державних інформаційних ресурсів як «складової стратегічних ресурсів країни» [2]. У Концепції Національної програми інформатизації (далі – НПІ), зокрема, були перераховані вже створені на той час державні інформаційні ресурси: бази даних «Законодавчі та нормативні акти України», «Податки України» (внесено близько 10 тисяч документів), «Ресурси України» (інформація про 260 тисяч підприємств та організацій України), «єдиний державний реєстр підприємств та організацій України» (внесено з присвоєнням унікального коду більше ніж 600 тисяч суб'єктів господарської діяльності) та інші. Згадані і проблеми, а саме – неузгодженість діяльності державних установ та організацій щодо формування та використання інформаційних ресурсів, що призводить до виникнення певних труднощів при формуванні єдиного інформаційного середовища і, як наслідок, до низького рівня інформаційного та аналітичного забезпечення діяльності державних органів. На той час у 23 міністерствах і відомствах вже існували або створювались електронні інформаційні ресурси. Проте, як зазначалось у Концепції, неви-

значеність правової та фінансово-економічної основи діяльності різних суб'єктів у сфері інформатизації призводила до інформаційного монополізму управлінських та комерційних структур на відкриті інформаційні ресурси загального користування, знецінення товарної вартості інформаційних ресурсів держави, а також обмеження права на використання інформаційних ресурсів держави для більшості громадян.

Відповідно, найважливішою частиною національної інфраструктури інформатизації визнавалась національна система інформаційних ресурсів – розподілений банк даних і знань з різних галузей виробництва, науки, культури, освіти, торгівлі тощо. Передбачалось, що система має функціонувати з урахуванням високих вимог до надійності, швидкості доступу та захисту даних; наявність вільного доступу до інформаційних ресурсів держави з боку як вітчизняних, так і закордонних споживачів сприятиме розвитку інформаційних послуг і становленню ринкового середовища країни.

Новим кроком у розбудові інфраструктури державних інформаційних ресурсів стало рішення про створення Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів України. 5 травня 2003 р. було прийнято Розпорядження Кабінету Міністрів України № 259-р «Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів», а 31 грудня 2003 р. Розпорядженням № 828-р були затвердженні заходи з реалізації цієї Концепції. Постановою Кабінету Міністрів України від 17 березня 2004 р. № 326 було затверджено Положення про Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів.

Слід зазначити, що зазначена Концепція [3] класифікує національні електронні інформаційні ресурси (далі – е-ресурси) за формами власності на державні, комунальні і приватні. Національні е-ресурси визначаються як важлива складова стратегічних ресурсів держави, значення якої зростає із розвитком інформаційних технологій та їх використанням в усіх сферах суспільного життя. Ефективне державне управління національними е-ресурсами є важливою умовою забезпечення інформаційної безпеки держави та реалізації державної політики у сфері інформатизації.

Концепція розрізняє державне управління у сфері національних е-ресурсів і управління власне державними (владними) е-ресурсами. Щодо першої сфери, то основними завданнями тут виступають: забезпечення широкого доступу до ресурсів, у тому

числі іноземних, через глобальні інформаційні мережі; правове врегулювання суспільних відносин, пов'язаних з формуванням, використанням та захистом національних ресурсів; вироблення рекомендацій щодо приведення національних ресурсів до єдиних стандартів на базі новітніх інформаційних технологій, міжнародних стандартів, уніфікованих систем класифікації і кодування інформації; створення ефективних національних пошукових, геоінформаційних та навігаційних систем; забезпечення розвитку національної освіти, науки, культури через використання новітніх інформаційних технологій; залучення до формування системи національних ресурсів недержавних структур; створення умов для забезпечення захисту національних ресурсів незалежно від форми власності; сприяння наповненню інформаційного ринку національними ресурсами.

Держава, таким чином, намагається бути активним чинником у процесі інформатизації суспільства, впливати на формування інформаційного середовища у певному напрямку, визначеному національними (загальнодержавними) інтересами. Саме так, очевидно, слід розуміти і певні заборони, які висуваються до власників будь-яких е-ресурсів, що випливають з принципів законності, достовірності, загальнодоступності, забезпечення захисту ресурсів та прав користувачів.

Щодо власне вданих інформаційних ресурсів, то стратегія формування системи е-ресурсів органів державної влади, згідно Концепції, полягає в систематизації та інтеграції зазначених ресурсів з метою забезпечення прозорості, відкритості, підвищення оперативності та ефективності роботи органів державної влади та забезпечення широкого доступу громадян до державних ресурсів. Державна влада, таким чином, вже не розглядає інформаційні ресурси як власну монополію – навпаки, вони стають потужним чинником не тільки підвищення ефективності влади, але й її суттєвого перетворення у напрямку відкритості, прозорості і забезпечення зворотного зв'язку із громадянським суспільством. Очікуваними результатами від реалізації Концепції визначаються, зокрема, не тільки підвищення рівня інформаційної безпеки держави; але й прискорення впровадження «електронного урядування», підвищення прозорості та відкритості роботи органів державної влади; а також подальший розвиток національної культури, освіти, науки за рахунок використання новітніх інформаційних технологій; підвищення рівня інформаційної культури та загального освітнього рівня населення та ін.

Згідно Положенню про Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів, до цього реєстру включаються е-ресурси органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших юридичних осіб публічного права, доступ до яких здійснюється через телекомунікаційні мережі загального користування. Включення е-ресурсів приватної форми власності здійснюється на добровільних засадах. Зазначимо, що до Національного реєстру не включаються відомості, що становлять державну таємницю; інформацію з обмеженим доступом та інформацію, розповсюдження якої заборонене законодавством. Таким чином, державна влада все ж таки зберігає певну монополію бодай на частину інформаційних ресурсів, що, вочевидь, обумовлено завданнями державної та національної безпеки.

Останніми роками в Україні стабільно збільшується кількість органів державної влади та органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб, які використовують у своїй діяльності окремі технології електронного урядування, дистанційного навчання, телемедицини тощо. За даними Держкомінформатизації, за період з 1998 по перше півріччя 2008 року було розроблено більш 40 законодавчих та нормативно-правових актів, зокрема 5 Законів України, 27 постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України, які спрямовані на формування правових засад та заходів побудови інформаційного суспільства, а також стратегічних напрямів його розвитку, вдосконалення механізмів реалізації державної політики у цій сфері, впровадження електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису, впровадження механізмів надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним та фізичним особам інформаційних послуг з використанням Інтернету, створення загальнодоступних національних електронних інформаційних ресурсів. За роки дії НПІ рівень оснащення обчислювальною технікою виріс цілком по країні майже в 100 разів. Функціонує 48 загальнодержавних інформаційних систем та мереж, створено близько 350 тис. сайтів різного рівня в доменній зоні UA [7]. Станом на березень 2009 року всі центральні органи влади та обласні державні адміністрації представлені в мережі Інтернет. Значним є представлення у Інтернет районних державних адміністрацій – це 433 веб-сторінки районних адміністрацій, розміщених на сайтах відповідних обласних (міських) державних адміністрацій або Ради Міністрів АР Крим, та 302 окремих сайти або веб-сторінки (у 2008 р.

було представлено лише 265 райдержадміністрацій). Загальна кількість інформаційних ресурсів центральних органів виконавчої влади становить 306 інформаційних ресурсів, обласних державних адміністрацій – 563 [6].

Разом з тим, далеко не всі завдання, поставлені НПП, були виконані. Незважаючи на велику кількість нормативних та розпорядчих актів, більшість процесів у сфері інформатизації відбувалося майже стихійно, принаймні, за недостатньою координацією з боку держави. Загальна кількість інформаційних ресурсів, ведення яких закріплено за центральними органами державної влади нормативно-правовими актами становить більш 250 інформаційних ресурсів, але з них лише 48 % ведуться в електронному вигляді, тобто є електронними інформаційними ресурсами. Досі не розроблено необхідні стандарти, формати та регламенти, що стримує організацію ефективної інформаційної взаємодії, не забезпечує узгодженість проектних рішень та надання інформаційних послуг. Особливо це стосується використання електронного документообігу та цифрового підпису. Система національних інформаційних ресурсів, заснована вищезгаданими актами 2003 – 2004 року, залишається на початковому етапі; не впроваджено загальнодержавних мереж інформаційного забезпечення культури, охорони здоров'я, як передбачалося НПП, не створено загальнодержавної системи інформаційно-аналітичної підтримки діяльності органів влади та місцевого самоврядування.

Разом з тим, впродовж останніх років в центральних органах виконавчої влади все більше уваги приділяється питанням розвитку та впровадження інформаційно-аналітичних систем. Станом на 2008 рік було створено та функціонувало в органах державної влади 48 ІАС. У 55 центральних, в 22 обласних державних адміністраціях та міських державних адміністраціях м. Київ та м. Севастополь впроваджено системи електронного документообігу. Загалом у рамках НПП було створено 23 реєстри інформаційних ресурсів на загальну суму 86,1 млн. грн., серед яких основні: Державна інформаційна система реєстраційного обліку фізичних осіб та їх документування; Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги відповідно до чинного законодавства; Централізований банк даних з проблем інвалідності; Електронний інформаційно-бібліотечний ресурс «Електронна бібліотека»; Реєстр інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем органів виконавчої

влади, а також підприємств, установ та організацій, що належать до сфери їх управління; Єдиний банк даних інформаційних ресурсів; Урядова інформаційно-аналітична система з питань надзвичайних ситуацій [7].

Принципово важливою справою стало створення такого інформаційного ресурсу, як реєстр виборців. Після кількох років праці, Постановою Центрвиборчкому 29 вересня 2009 р. № 137 автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система «Державний реєстр виборців» була введена у постійну експлуатацію.

9 січня 2007 р. був підписаний Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». Основні засади, які стають директивним документом у сфері інформатизації на найближчі роки, визначають серед основних завдань забезпечення вільного доступу населення до телекомунікаційних послуг, зокрема до мережі Інтернет, ІКТ та інформаційних ресурсів; створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів на основі врахування національних, світоглядних, політичних, економічних, культурних та інших аспектів розвитку України [5].

Висновки. Таким чином, протягом останніх 15 років в Україні в межах державної політики інформатизації формувалось поняття про новий вид національних ресурсів – інформаційних, а також створювалась нормативно-правова база, інфраструктура та система управління цими ресурсами. Сучасні інформаційні ресурси, на відміну від традиційних культурно-інформаційних, – це знання, яке формалізоване, зберігається і передається за допомогою сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, що забезпечує нові умови та новий рівень доступності цих знань, і ставить принципово нові вимоги перед політичною владою відносно їх використання та контролю над ними.

Державна інформаційна політика за цей час, на жаль, не завжди відзначалась послідовністю і наполегливістю, що позначається на неодноразових управлінських трансформаціях, недостатньому (і не завжди оперативному) фінансуванні, повільному або некваліфікованому розв'язанні деяких конкретних завдань. Наприклад, відомо, що деяка інформація (наприклад, персональні дані) ведеться паралельно в декількох ресурсах – для кожного з них здійснюються процеси збору, збереження та використання такої інформації, замість використання вже існуючої інформації, отриманої з іншого е-ресурсу при інформаційному обміні між органами державної

влади. Така дублююча інформація зберігається в різних ресурсах в різних форматах даних без застосування єдиного підходу для її збереження, а саме – із застосуванням єдиних стандартів та форматів даних. Між тим, розбудова національного інформаційного простору, до складу якого входять галузеві бази даних, реєстри, кадастри тощо, які обслуговуються інформаційними та іншими системами, можливо лише за умов розробки єдиних вимог та правил формування електронних інформаційних ресурсів для всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Література:

1. Громов Г. Р. Национальные информационные ресурсы: проблемы промышленной эксплуатации. – М.: Наука, 1984. [Електронний ресурс]. Режим доступу: // <http://www.wdigest.ru/cd-rom/nir/index.htm>
2. Концепція Національної програми інформатизації // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27. – Ст. 182.
3. Концепція формування системи національних електронних інформаційних ресурсів // Офіційний вісник України. – 2003. – № 18. – Ст. 864.
4. Про Національну програму інформатизації. Закон України 4 лютого 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27. – Ст. 181.
5. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки Закон України 9 січня 2007 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
6. Доповідь про стан та перспективи розвитку інформатизації та інформаційного суспільства в Україні за 2009 рік / Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>
7. Проект Доповіді Держкомінформатизації України Кабінету Міністрів України, Верховній Раді України «Про стан та перспективи розвитку інформатизації України за 2008 рік» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.dki.gov.ua/article/show/alias/potoch_diyal
8. Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2000.
9. Тоффлер О. Проблема власти на пороге XXI века // Свободная мысль, 1992.
10. Etzioni A. Organizational Control and Structure, in James March (ed.), Handbook of Organizations (Chicago: Rand McNally, 1965), pp. 650-677. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.amitaietzioni.org/art_pro_journals.html/38